

правцу пружања. Обложен је калцитском кором и испуњен стубовима и саливима. Због тога се ни у овом делу не може проматрати текстура и положај слојева у којима је пећина измоделирана. Према облику канала и нагибу пода и тавана, изгледа пак, да је овај део пећине измоделиран поглавито проширивањем међуслојевних пукотина.

Уздужни пресек пећине Бошканове Јаме. — Размер 1 : 2000.

Према свему изложеноме могу се издвојити два морфолошки различита дела пећине. Први део до Кубета, нарочито ово, везан је у главном за велику дијаклазу правца И-З. Под му је континуелно нагнут у правцу пружања пећине, и покривен обурваним материјалом и глином од декалцификације. Таван му се, међутим, непрекидно издиже и спушта и у Кубету достиже максималну висину; највећа издизања везана су редовно за веће, или јаче проширене секундарне пукотине. Део пећине од Кубета представља низак и широк канал који је само местимице стешњен сталактитско-сталагмитским стубовима и саливима. У нагибу канала показује се велики прелом.

Бошканова Јама је типска сува пећина; нема никаквих индикација да је она била понор и корито неког ма и незнатнијег тока. Последње јасно указује и морфологија пећинског канала : састављен је из неколико делова који хидрографски не стоје међусобно у хармонијској подређености. Генетски пећина је слична пећини Голубњачи код Жегара (сев. Далмација).¹ Њен постанак се, такође, своди на хемијско а делимице и механичко дејство воде која је понирала кроз пукотине.

Др. С. М. Милојевић.

НАСЕЛЈАВАЊЕ ПОЛЈИЧАНА И ДРУГИХ ДИНАРАКА НА БРАЧ.

Уопште узевши, Брач је био у пређашња времена увек слабо насељен те су га насељавали копнени становници, нарочито Полјичани.

Око кућа у морским увалама, роџинју се дизати нова насеља од брачких становника, који су се спуштали из унутрашњости, и од становника, који су долазили са далматинског копна. Та нова насеља поред морске обале лепо почеше напредовати, и због одбране од гусара сagraдише каштеле. А кад је гусарство попустило напредовану јаће, те су се брзо развијала. Сматра се да је мatica Sutivana и села Mirce Donji Humac; мatica Superta Donji Humac, Nerežišće и Skrip; мatica Postira Dol; Пуџишћа Pražnice и Стражевник и Milne Podhumlje.

Sutivan по преданју, већ око 1554 године био је насеље. На Bunti² су становали Jutronić (из Poljica?), Dražević (из Poljica) и Stipančić (из Poljica?) Jutronić би био имао pastirski стан где су данас куће Laurić.

¹ Др. Сима М. Милојевић, Пећина Голубњача код села Жегара (Далмација). Гласник Географског Друштва св. 12. Београд 1926., стр. 81—86.

² Bunta је назив за источни део Sutivana. Западни део је Lučica, где су живели ribari.

Jutronic i Tonsić. Dražoević je bio poljički plemić, koji je živeo većinom u Poljicima, ali pošto je na Braču imao imanje, sagradio je kuću i stanove za svoje ljude i Kaštil (utvrdu). Sutivanska župska crkva odelila se od Donjohumčanske 1579 god. Tad je Sutivan brojio, po izveštaju apostolskog vizitatora. Valeria, 150 stanovnika, a crkva nije bila još dovršena. To je današnja crkvice Sv. Ivana¹.

God. 1589. Mirce se odelilo od donjohumčanske župe a od sutivanske odelilo se 1614 god. U 1579 god. Mirce ima 12 stanovnika, a 1612 god. tek 66 stanovnika. Naime, naselje nije na morskoj obali.

Supetarska se crkva odelila od donjohumčanske 1604, pučiška od pražničke 1566, a splitska od škripske 1794. god.

Matica Milne, prema predaji, je današnji zaselak Podhumlje, ali su u crkvenom pogledu u svom početku i Milna i Bobovišće potpadali pod župsku crkvu u Nerežišća.

Dok su se ova nova naselja podizala, pojave se novi gusari. Posle 1557 god. počinje razračunavanje između senjskih uskoka i Venecije², a naročito posle Kiparskog Rata (1570—1573) i posle osvojenja Klisa 1596 god. Da bi odoleli Mlečanima uskoci su izlazili na više lađa. Njihovo glavno zanimanje bilo je gusarenje. Posle razorenja Baga 1592 god., uskoci su se upravo razbesnili, te su prosto tražili Mlečane i njihove podanike. Uskoci postadoše strah i trepet Turcima i Mlečanima na dalmatinskom kopnu i ostrvima, naročito Braču, Hvaru i Korčuli. Ali, posle Uskočkog Rata, senjski su uskoci preseljeni u unutrašnjost Hrvatske 1618 god.

Podizanju novih primorskih naselja pomogla je, bez dvojbe, i jedna veća migracija Poljičana.

God. 1570 Turci objave rat Veneciji želeći joj oteti Kipar. Sadžar u Klisu spremi se da navali na mletački Split. Poljičanin Marjanović javi to splitskom knezu, te Splici i Poljičani odbiše Turke. Pošto su Poljičani priznavali tursku vlast, Turci se počеше svetiti Poljičanima. Stoga se Poljičani, kojima su zapovedali Marjanović, Jelić i Antonović isele, i to iz ovih poljičkih sela: iz Naklica, Zakučca, Treše, Duća, Osića i Cvrčića. Svi predoše na mletačko zemljište, Split, Omiš i Brač. Venecija im dozvoli (6. VI 1570 god.), da se mogu trajno naseliti gde im se sviđi. Posle pet godina izjednačuju se plemići sa plemićima, a pučani sa pučanima, u mestu gde se nasele. Za prvih pet godina oslobađaju se svih taksa i dobijaju traženu pripomoć.

Molbu Poljičana za prelaz na mletačko zemljište potpisali su: Janko i Marian Marjanović; Petar, Juraj, Nikola i Stevan Jelić; Stevan, Petar, Juraj, Nikola i Stevan Jelić; Stevan, Petar, Juraj, Jerolim, Pavao i Nikola Antunović i Juraj Martinović, Ivan Zaedreković, Ivan Zvanić i Ivan Nikolić za puk i plemiće oko 350 kuća „sa velikim mnoštvom ljudi, žena i dece, a ljudi uistini dobrih i sposobnih ima preko 600“³.

Na Brač su često dolazili pojedini Poljičani i posle ove seobe u masi. Tako sam našao u starim crkvenim maticama u Sutivanu ova imena: 1659 god. Borković iz Pojica, a 1662 god. Poljičan.

Zbog nesuglasica, koje su nastale oko izbeglog poljičkog plemstva, 21 maja 1799 god. izdan je popis svih potomaka poljičkih plemića, koji

¹ God. 1613. Sutivan ima 294 stanovnika od pričesti; valjda je tad Sutivan brojio oko 400 stanovnika.

² Dr. G. Novak: Uskoci. Jadranska Straža, Split 1927, br. 1., str. 8—12. i Nepomirljivi gusari. Jadranska Straža br. 2., Split, 1927., str. 30—33.

³ Ivan Pivčević: Povjest Poljica, Split, 1921.

su se iselili iz Poljica¹. Iz tog popisa beležim one, koji se u to doba nalazahu na Braču: u Supetru Ugrinović, u Postirama Novaković-Permić, u Splitskoj Arnočić-Filipović i Mišetić, u Pučišću Kovačić, u Povljima Dražinović-Božić, u Mircima Termić-Vladislavić i u Dračevici Marković-Simunić i Sinković-Sirčić. Osim njih po Braču: Prbinić-Kragujević, Cubrijanović-Bujenović, Beljić-Perončić, Alfirević i Krišković-Beović. Od porodica koje imaju „značaj i biljeg“ poljičkih plemića: porodica Dujmović u Supetru; a od porodica, koje su samovoljom velikih knezova postale plemićki naslov: Fiorini Supetru na ime Suitkovih.

Uzrok je poljičkoj seobi na Brač istorijski događaj: pobuna Poljičana protiv Turaka i poljičko pristajanje uz najbližu krišćansku državu. Nema spomena, da su Poljičani, došavši u masi na Brač, osnovali neko novo naselje. Samo izgleda da su se dobrim delom naselili u novim naseljima pored morske obale. Svakako, ove Poljičane moramo ubrojiti među srednjovekovno slovensko stanovništvo Dalmacije. Pošto su bili izjednačeni sa starincima, lasno su se izmešali i asimilovali sa Bračanima u unutrašnjosti ostrva, kao i sa Bračanima koji su se spuštali iz unusrašnosti na more. A pošto je i odpre bilo Poljičana na Braču, lako su se snašli.

God. 1637 na Braču su veća mesta i ujedno sedišta izabranih sudija: Nerežišće, Donji Humac, Supetar, Škrip, Dol, Postire, Praznice, Pučišće, Gornji Humac, Bol i Sutivan.

Kad su Turci ušli u Bosnu franjevci su više puta bežali sa pukom u Dalmaciju, Dubrovačku Oblast i Hrvatsku. Izgleda da su islamizirani Bosanci gonili franjevce i iz Dalmacije, jer su oni 1646 god. pred „Turcima“ pobjegli iz Makarske „s dosta naroda“ na ostrvo Brač, gde su osnovali sela Sv. Martin i Selca².

O ovoj seobi Dinaraca na Brač piše A. *Ciccarelli*³ ovako: Novi Stanovnici (Nuovi Abitanti) za vreme Kandijskog Rata 1646 god. uselili su se iz Makarskog Primorja na Brač dobivši od Mletačke Republike naročitih privilegija. — Dakle, nisu bili izjednačeni sa ostalim Bračanima. Privilegija od 8. februara 1646 god., predana biskupu Makarske i sedmorici, koji su došli u ime Primorja i Krajine veli, da se daju povlastice kakve uživaju verni iz Paštovića⁴. — Zbog tih privilegija dolazilo je kasnije do nesuglasica između Bračana i doseljenika, kao i zbog privilegija, koje je Venecija dala kasnijim doseljenicima. A. *Ciccarelli* još 1802 god. deli bračke stanovnike u tri grupe: plemiće, pučane i nove stanovnike.

Franjevac o. Ante Gilić iz Sumartina dao mi je o toj seobi Dinaraca na Brač ove podatke: godine 1758. živio je u sumartinskom samostanu franjevac o. Andrija Staničić. On je proučio sve podatke kako bi mogao doći do tačnog zaključka o tome, kada su u Sumartinu došli franjevci sa pukom. Ot. A Staničić piše: kao sigurno se može uzeti, da su franjevci kao vođe svojih župljana bežali ispod turskog gospodstva i ranije a 1645. god. prebeglo je iz kadiluka imotskoga više porodica, te se naseliše na ostrvima Braču, Hvaru, Korčuli i Visu. Na Brač ih je doveo franjevac ot. Petar Kumbat, bivši gvardijan franjevačkvg manastira u Makarskoj. Zaustavili su se u bračkoj uvali Sitno. Tu je bila sve sama pustoš zarasla

¹ Pivčević ibid. po Paviću u „Glasniku Zemaljskog Muz ja“, Sarajevo, 1903.

² J. Цвијић: Балканско Полуострво и Јужнословенске Земље. Основи Антропогеографије стр. 235. По St. Zlatariću: Франовци државе Прев, Откупителја и хрватски пук у Далмацији, Загреб, 1888, стр. 417.

³ Don Andrea Ciccarelli: Oservazioni sull'isola dela Brazza e sopra quella Nobiltà, Venezia, 1802, str. 13.

⁴ F. Madirazza: Storia e costituzione dei comuni dalmati, Splt, 1911.

gorom i šumom. Posred uvale bila je neka zidina, koja je izgledala kao grčka crkvice „fatta a la greca“. Popravili su je, i onda su se dali na uređivanje nastambe kako se bolje moglo. To je bilo na dan Sv. Martina 11. novembra 1645. god. Stoga su novo mesto nazvali Sv. Martin ili Sumartin.

U jednom dokumentu, koji je nađen u arhivu Velobrda kod Makarske, nalaze se popisane porodice, koje su prve prešle na Brač i naselile rt Sv. Martina (Ponta di S. Martino): Martin Rude; skoro istodobno s njim stiže Ivan Majstorlija, koji ostavi svoju kuću, koju je sam saziđao franjevcu o. P. Kumbatu. Ivan je umro pre Kandijskog Rata, a za njim i Kumbat; Martin Stipić iz Makara kod Makarske; i Zorzi Solo iz Igrana. To bi bile te prve četiri porodice¹.

God. 1666. navali Ali-paša bosanski na Makarsko Primorje i na Makarsku sa 40.000 vojnika. Tada mnogo sveta pobeže² iz Makarske i Primorja „na Račišće, na Plane, na Sućurje, na Vrhbrača³ i na Vis“.

Usled Kandijskog Mira (3. I. 1669.) i određivanja granica (1671. god.) nastane opet bežanje na ostrva i mesta podložna Veneciji².

U dekretu Morosini-a od 1672. god. veli se: „svima porodicama, 110 na broju, koje su prebegle u Sumartin, Bol, Humac, Pučišće, Pustinju (t. j. Deserto), Nerežišće, Supetar i Milnu dozvoljava se obrađivanje opštinske zemlje“.

U već spomenutom dokumentu nalazi se i popis onih, koji su došli u Sumartin nešto pre Kandijskog Mira i onih, koji su došli za vreme mira posle Morejskog Rata. To su: Mattio Dorotich, Martino Martineovich, Vincenzo Biberevich, due fratelli Togluga, Zuane Cimaz, Zuane Cimaz germano del su detto, Matteo Onicich, Luca Bregliac overo Suzicich, Marco Sucadar, Pietro Mandich, Crixan Ghilich, Marco Vlahinich, Paolo Babich detto Cogne, fratelli Dogancich, fratelli Antulovich detti Vicich, Zuane Stanicich, Michele Sugicich, Zuane Sugicich, Nicolò Xute, Zorzi Gorsatovich, Matteo Ghilich, Zuane Guglisin fu turco fatto Cristiano, fratelli Salinovich detti Baroevich, Zuaue Knesovich, Simon Pleticossich, Simon Xarcovich. Za Šalinovića piše, da je otišao u Hvar, zatim u Podbergrade, a onda u Sumartin. Za druge piše u tom dokumentu: ode u Humac, a zatim se nastani u Sumartin; ode u Pučišće; u Polje; u Bol; u Selca; u Nerežišća; u Sućuraj, a kasnije se naseli u Sumartin. Valjda su im starijci pravili ozbiljnih neprilika u tim već postojećim selima, te su se nekoji selili i na koncu smirili u Sumartinu među svojima.

Na istoku Brača, izgleda, da su Dinarci osnovali samo jedno naselje: Sumartin. Nema nikakvih indicija, koje bi dokazale, da su osnovali i Selca ili Novo Selo. Dok na celom Braču Bračani govore čakavski - ikavski, jedino se u Sumartinu govori isključivo štokavski - ikavski.

U nekim knjigama pisci nazivlju te nove stanovnike Primorcima, što nije tačno, premda je među njima bilo i starih Primoraca, koji su došli na Brač skupa sa Dinarcima. Bračkim novim stanovnicima Makarsko Primorje je bilo samo jedna etapa njihovog kretanja, jer je najveći deo tih doseljenika podretlom iz imotskog kadiluka i dalje iz Hercegovine.

Šestdesetih godina prošloga veka, kad se pojavila bolest na vinovoj lozi u Francuskoj i Italiji, našem je vinu skočila cena. Bračani se od tada najviše bave vinogradarstvom. Kako Brač nije davao dovoljno radne snage,

¹ „Queste 4 famiglie furono quali vennero prima ad abitare nella detta Ponta“

² Pop P. tar Kaer: Makarska i Primorje, Split, 1904.

³ Vrhbrača je Sumartin. I danas nekoji tim imenom nazivaju Sumartin.

dolazili su u veliko seljaci iz kopnene Dalmacije „vlasi“ „na kopanje“, te su ostajali po 2—3 meseca. Sa dalmatinskog kopna i pre šesdesetih godina, a i posle, dolazili su pojedinci, da kopaju, kadkad i da služe: „junaci“. Ovi su se često u mestu služenja oženili i ostali. Brački zemljoradnici bili su kivni na „vlahe“, jer da im otimaju zaradu, ali ipak u treznom stanju nikada nije dolazilo do tuče. Oni, koji su ostali na Braču, prilagodili su se novoj sredini, a njihova se deca posve asimilovala. Jedino je mnogima ostao nadimak, koji je dat njihovom predku. Sveže doseljeni „vlasi“, koji su ostali na Braču usled ženidbe, mešaju poneke reči bračkog lokalnog karaktera sa svojim narečjem, te ih je lako prepoznati, premda se poput Bračana oblače i nose na građansku napustivši svoju narodnu nošnju.

Andre Jutronić.

БЕЛОЦРКВАНСКА КОТЛИНА

(ГЕОМОРФОЛОШКА ПРОМАТРАЊА)

Положај и састав. — Белоцркванска котлина јесте проширење доњег тока реке Нере. Јужни и западни оквир ове котлине чине Локва и Горица, састављене од гнајса и филита¹. Локва је једина планина, из групе јужно-банатских кристаластих планина, чији гребен нема меридијански правац, већ правац Исток-Запад. Исти правац има и Горица, западно од Локве, на јужној страни Дунава; она тоне под језерске седimente моравске долине на Западу, и инверсно је нагнута према току Дунава. У белоцркванску котлину слојеви врло стрмо падају и нагло потањају под лес и језерске наслаге; отуда је вероватно да на северној страни Локве постоји флексура. Северни оквир котлине јесте плато, састављен од понтијских наслага, сивих глина и жутих гвожђе-витих пескова. Према Западу плато се састоји од леса. И овај северни оквир пада стрмо у белоцркванску котлину. Утврђене дуне затварају котлину на Западу. Белоцркванска котлина је нагнута према ЈЗ-у, према Дунаву, али је тај нагиб незнатан, и њено заравњено дно је скоро хоризонтално.

Посјанак и старосћ. — По хипотези *Ј. Цвијића* морале су и у овој области постојати широке премиоцене долине, у које је продрло море другог медитеранског ката и претворило их у заливе. Такав залив чиниле су и долине Нере и Караша. Током неогена оне су биле под водом панонског језера. Ово потврђују језерске терасе и седименти. На Вршачким Чукама, на пример, има тераса врло добро очуваних.

Сплашњавањем нивоа панонског језера постале су и отоке, којима су изоловани и виши басени отицали у ниже басене и у панонски. Вероватно је долина Нере у своме средњем току, код Саске, била отока између алмашког и панонског басена. Нера протиче, сем кроз алмашку, и кроз калуђеровску котлину, па сутеском код села Кусића улази у белоцркванску котлину.

Калуђеровска котлина је врло мала. Јужни оквир њен чине шкриљци Локве, а дно и северни оквир сараматски пешчари и конгломерати, и потијске песковите глине. Сутеска Нерина између калуђеровске и белоцркванске котлине усечена је на дну раније отоке, којом су комуни-

¹ Геолошки подаци узети су из радова Ф. Шафаржика, Ј. Бека, Г. Марке и Ј. Халавача.